

Snježana Kordić

Rec.: Ljubomir Popović, *Red reči u rečenici*.
Biblioteka književnost i jezik,
knj. 2, Beograd 1997, s. 384

Ova monografija je djelomično prerađena verzija doktorske disertacije *Red reči u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku* obranjene 1972. godine. Iako je objavljena tek sada, nije osuvremenjena novijom literaturom – u monografiji su primijenjene samo one spoznaje do kojih se došlo do kraja šezdesetih godina i „zadržana terminologija tadašnjeg tradicionalnog pristupa sintaksi”, kako i sam autor u uvodnoj napomeni kaže. Usprkos tome, analiza reda riječi toliko je detaljno i obuhvatno provedena u toj knjizi da je svakako potrebno skrenuti pažnju na nju.

Monografija se sastoji od pet dijelova. Prvi dio je *Uvod* (str. 11–20), u kojem je definiran pojam reda riječi i date osnovne karakteristike dotadašnjeg proučavanja reda riječi u srpskohrvatskom jeziku. Osim toga, ukratko su predstavljeni predmet i cilj rada, struktura knjige i korpus. Predmet rada je pozicijska organizacija jednostavne rečenice, a cilj je „da se pokaže ne samo veza raspoređivanja rečeničnih članova sa sintaksičkom strukturom proste rečenice, nego i sa njenom informativnom aktualizacijom” (no, kod ovako definiranog cilja mora se napomenuti da je oba navedena tipa veze jednim dobrim dijelom već pokazao Josip Silić 1984. u knjizi *Od rečenice do teksta*).

Drugi i ujedno osnovni, najopsežniji dio knjige opisuje *Raspoređivanje informativno punovrednih rečeničnih članova* (str. 21–238). Radi se o mobilnim rečeničnim članovima, među koje autor ubraja glagolski i imenski predikat, dopunski dio složenog predikata, gramatički i logički subjekt, direktni i indirektni objekt, razne tipove glagolskih odredbi te „morfosintaktičke rečenične članove”. Grupira ih u *progresivno predikatsko jezgro* ili *remu*, i u nominalni član ili (*centralnu temu*) te zaključuje „Dakle, za srpskohrvatski jezik je karakteristično grupisanje i progresivno iskazivanje rečeničnih članova koje se može označiti kao *tematsko-rematska struktura (perspektiva)*.” (str. 22). No, ovdje je potrebno napomenuti da takva struktura nije karakteristična samo za srpskohrvatski jezik nego i za razne druge slavenske jezike i da je vrlo neobično što autor iako koristi termine *tema*, *rema* i *rečenična perspektiva* nije nijedanput spomenuo prašku lingvističku školu ni podatak da se ti termini već prije njega koriste u lingvistici.

Usprkos tim nedostacima, sama analiza tematsko-rematske strukture unutar tog dijela knjige svakako zaslužuje pažnju čitalaca. Već iz brojnih naslova i podnaslova u tom poglavlju vidi se da je autor napravio jednu vrlo obuhvatnu i detaljno raščlanjenu analizu ostvarivanja tematsko-rematske strukture: opisom je obuhvatio rečenice s gramatičkom centralnom temom (unutar toga se opisuju progresivna tematsko-rematska prezentacija rečeničnog sadržaja, otvorene i zatvorene reme, rema s općom i rema sa suženom informativnom aktualizacijom), rečenice s kosim centralnim temama (tu su opisani objekti kao centralne teme, tematski objekti bliski logičkom subjektu, genitivni subjekt kao tema, okvirni nominali kao semantičke teme), dodatne teme, globalne teme (fakultativna globalna tematizacija, okvirni nominali kao konstitutivne i slobodne globalne teme), tematske funkcije upravnog govora, tipologija tema, atematske rečenice (situirane procesualne rečenice, situirane egzistencijalno-prezentativne rečenice, tipovi egzistencijalno-prezentativnih rečenica), rečenice s fakultativnim tematizacijama, raspoređivanje rečeničnog fokusa. Nadalje, opisuje se raspoređivanje centralnih odredbi, pomoćnog i glavnog glagola i dijelova složenog predikata (i potvrdnog i negiranog, i s emfatičkim pomoćnim glagolom, analizira se raspored odredbe za način). Nakon toga, slijede poglavlja o rečenicama s imenskim predikatom, o glagolu na kraju rečenice, o remi (gramatičke i informativne karakteristike reme, vrste rema, poantiranje reme, infinite reme). Nastavlja se

opisom mobilnih i njima srodnih priložnih odredbi (tu se govori o četiri alternativna rasporeda mobilnih odredbi, o globalnoj poziciji, o anterematskoj poziciji, o višestrukome adverbijalnom okviru, o intrarematskoj poziciji, o finalnoj poziciji, o paratematskim odredbama itd.). Predmet opisa su zatim neke vrste rečenica u kojima postoje određene specifičnosti u redu riječi, ekstrakcija teme ili reme. Poslije toga slijede poglavlja o globalnom kohezivnom i deiktičkom značaju inicijalnog okvirnog člana, o obimu rečeničnog člana i njegovoj vezi s postcedentnom zavisnom rečenicom kao pozicijskim faktorima, o kompleksnim pozicijskim strukturama (paralelizam, hijizam, anafora i epifora, gradacija, antimetabola). Opisuje se i ustaljivanje rasporeda (citiranje, izreke, idiomi, razni sintaktički spojevi, grupiranje riječi s istim korijenom), osnovni i specijalni prezentacijski postupci itd. Taj dio knjige završava zaključkom u kojem se govori o strukturnoj i funkcionalnoj slobodi raspoređivanja rečeničnih članova, o osnovnim tematsko-rematskim rasporedima i o funkcionalnim pozicijskim sistemima. U zaključku se, kao i na više mjesta u knjizi, autor služi tabelama i shemama.

Treći dio knjige opisuje *Raspoređivanje pomoćnih reči* (str. 239–283), među koje autor ubraja veznike, partikule, upitno-relativne zamjenice i priloge „u onom njihovom aspektu koji služi obeležavanju tipa proste rečenice”. Nakon poglavlja *Raspored rečeničnih funktora*, u kojem se govori o osnovnom rasporedu i odstupanjima od njega, o vezničkim spojevima sa *što* i *da*, o grupama veznika, o predikatskim veznicima, o proleptičkom raspoređivanju upitno-relativnih riječi, o realizaciji upitnih zamjenica i priloga u finalnoj poziciji, slijedi poglavlje *Raspored upitno-odnosnih zamenica i priloga u okviru rečeničnog člana kome pripadaju*, u kojem se opisuju razni tipovi sintagmi s relativnim zamjenicama *koji*, *čiji* te raspored prijedloga i upitnorelativnih zamjenica. U nastavku se govori o „anticipativnim naporednim veznicima”, o partikulama sa slobodnim raspoređivanjem, o kontrastivnim partikulama *pak* i *opet*, o enklitičkoj partikuli *li* i o proklitičkoj partikuli *ne*, a na kraju je zaključak trećeg dijela knjige.

Četvrti dio knjige prikazuje *Raspoređivanje zameničkih i glagolskih enklitika* (str. 283–364). Sastoji se od poglavlja o raspoređivanju enklitika u rečenicama s gramatičkim osloncem (prikazane su rečenice s „funktora”, s „naporednim” veznicima, s veznikom *jer*, slučajevi blokiranja upotrebe postsindetskog rasporeda, rečenice s dva moguća

gramatička oslonca za enklitike), nakon čega slijedi poglavlje o raspoređivanju enklitika u rečenicama bez gramatičkog oslonca za enklitiku, u kojem se opisuju razne potencijalne pozicije enklitike i pozicijske restrikcije. Nastavlja se poglavljima o informativnoj segmentaciji rečenice, o postverbalnom raspoređivanju enklitika, o položaju enklitike u rečenicama s infinitivom i konstrukcijom *da* + prezent, o mjestu enklitike u bezglagolskim rečenicama i izrazima (tu se govori o rečenicama s *evo*, *eto*, *eno* i o uskličnim rečenicama). Na kraju tog dijela knjige ukratko se prikazuje uloga reda riječi u identifikaciji enklitika i uloga rasporeda enklitika u uklanjanju sintaktičke homonimije, nakon čega slijedi zaključak o četvrtom dijelu knjige.

Knjiga završava zaključkom *Opšti pogled na rečenični pozicioni sistem* (str. 365–369), u kojem su tri opisana sistema reda riječi u jednostavnoj rečenici iz prethodnih dijelova knjige povezana u cjelinu, s ukazivanjem na njihove interakcije. U vezi s eventualnim razvojnim tendencijama konstatirano je da se za pozicijski sistem može reći da je stabilan.

Na kraju knjige nalazi se *Objašnjenje skraćunica izvora* (str. 371–373), *Važnija literatura* (str. 374–376) i *Summary* (377–378). Iako je popis izvora za korpus opsežan, ipak se može zažaliti što se na tom popisu nalaze samo književnoumjetnička djela (iz 19. i 20. st.), a nisu zastupljeni drugi stilovi, npr. novinski, znanstveni, administrativno-pravni. Što se tiče popisa literature, mora se konstatirati da je vrlo oskudan, čak i kad se ima u vidu da je autor dio literature naveo samo u fusnotama, a nije uvrstio i u popis na kraju knjige. Usprkos navedenim nedostacima, bitna kvaliteta knjige *Red reči u rečenici* sastoji se u zaista širokom spektru zastupljenih tema, u kojem istraživači najrazličitijih sintaktičkih pitanja mogu naći ponešto za sebe. Zato se knjiga može preporučiti svima koji istražuju sintaksu srpskohrvatskog jezika.

Ono što se još može napomenuti kao dodatna zanimljivost jest da je u knjizi naveden popis pretplatnika, iz kojeg je vidljivo da je za *Red reči u rečenici* vladalo veliko zanimanje jer je više od polovine naklade već u pretplati prodano (pretplate su stigle iz gotovo stotinu gradova). Takva pretplata ujedno pokazuje da i lingvistički radovi posvećeni sintaksi u toj sredini imaju relativno široku publiku, što je vrlo pozitivno, pogotovo kad se uzme u obzir da je zanimanje čitalačke publike u susjednoj hrvatskoj sredini ograničeno nažalost samo na radove posvećene jezičnoj politici.